

Warszawa, 29-05-2023 r.

**BIURO
RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH**

Krajowy Mechanizm Prewencji

KMP.571.4.2023.JZ

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji
Zakładu Karnego we Włocławku**

1. Mandat Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur

Zgromadzenie Ogólne ONZ 18 grudnia 2002 r. przyjęło Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (dalej: OPCAT)¹. Polska przystąpiła do OPCAT na podstawie uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie i stanowi on część krajowego porządku prawnego (art. 87 i 91 Konstytucji). Podpisując OPCAT, Polska zobowiązała się do utworzenia krajowego mechanizmu prewencji, którego funkcję wykonuje Rzecznik Praw Obywatelskich za pomocą działającego w Biurze RPO Zespołu – Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur (dalej: KMPT, Krajowy Mechanizm)².

¹ Zob. Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192). Nazwa w języku angielskim: Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (OPCAT).

² Zob. art. 1 ust. 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2020 r., poz. 627, ze zm.).

KMPT ma dostęp do wszystkich „miejsc zatrzymań” w rozumieniu OPCAT. Są to wszystkie miejsca pozostające pod jurysdykcją i kontrolą państwa – strony, gdzie przebywają lub mogą przebywać osoby pozbawione wolności na podstawie polecenia organu władzy publicznej bądź za jego namową, zgodą lub przyzwoleniem³. Z kolei przez „pozbawienie wolności” OPCAT rozumie „jakąkolwiek formę zatrzymania lub uwięzienia bądź umieszczenia osoby w publicznym lub prywatnym miejscu odosobnienia, którego osobie tej nie wolno z własnej woli opuszczać, na mocy polecenia jakiegokolwiek władzy sądowej, administracyjnej lub innej”⁴.

Wizytacje KMPT są niezapowiedziane. W czasie swojej wizyty członkowie KMPT mają dostęp do wszystkich pomieszczeń, instalacji i urzędzeń, mogą odbyć poufną rozmowę z wybraną przez siebie osobą (zarówno osobą pozbawioną wolności, jak i członkiem personelu lub inną osobą), mają dostęp do dokumentacji i nagrań z monitoringu wizyjnego⁵. Mają też prawo rejestrowania dźwięku lub obrazu w miejscach, w których przebywają osoby pozbawione wolności, za zgodą osób, które będą rejestrowane⁶.

Spostrzeżenia KMPT czynione podczas wizytacji opierają się więc na różnych źródłach, m.in. własnych obserwacjach, przeprowadzonych rozmowach, analizie dokumentacji i zapisów monitoringu⁷.

KMPT nie jest organem dochodzeniowo-śledczym. Nie rozpatruje też skarg⁸. Celem wizytacji KMPT jest identyfikowanie czynników zwiększających ryzyko wystąpienia tortur i złego traktowania osób pozbawionych wolności oraz zaproponowanie rozwiązań mających na celu wyeliminowanie tego ryzyka. Formułując swoje wnioski i zalecenia, KMPT bierze pod uwagę międzynarodowe standardy praw człowieka, w szczególności standardy ONZ⁹ oraz zalecenia organów międzynarodowych.

³ Zob. art. 4 ust. 1 OPCAT.

⁴ Zob. art. 4 ust. 2 OPCAT.

⁵ Zob. art. 20 OPCAT.

⁶ Zob. art. 13 ust. 1a ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich.

⁷ Szczegółowy opis metod pracy KMPT można znaleźć w raportach rocznych RPO z działalności KMPT. Zob. przykładowo Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2020 r., Część II – Jak pracuje KMPT?

⁸ Zob. Dziewiąte Sprawozdanie Roczne SPT z 22 marca 2016 r., CAT/OP/C/57/4, Aneks do sprawozdania, część II, pkt. 6. Zob. również publikację Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka pt. „Preventing Torture. The Role of National Preventive Mechanisms. A Practical Guide”, Professional Training Series No. 21, United Nations High Commissioner for Human Rights, New York and Geneva 2018, s. 4-6.

⁹ Zob. art. 19 pkt b OPCAT.

W każdym przypadku, kiedy przedstawiciele Krajowego Mechanizmu ujawnią ryzyko zaistnienia naruszeń praw osób pozbawionych wolności (nawet jeśli jego istnienie wynika jedynie z relacji osób pozbawionych wolności), KMPT jest zobowiązany do wydania odpowiedniego zalecenia w raporcie. Dlatego też na zalecenia końcowe w niniejszym raporcie należy patrzeć nie tylko przez pryzmat nieprawidłowości, które już zaistniały, lecz także przez pryzmat prewencji.

2. Zakaz represji

Stosownie do art. 21 ust. 1 OPCAT żadna osoba (np. osadzony, personel, osoby odwiedzające) lub organizacja, która przekazała KMPT informację, nie może ponieść jakiegokolwiek sankcji lub uszczerbku z tego tytułu, niezależnie od tego, czy udzieliła informacji prawdziwej, czy fałszywej.

Wskazany przepis OPCAT stanowi bowiem, że „żadna władza lub funkcjonariusz nie nakaże, nie zastosuje, nie pozwoli ani nie dopuści do stosowania jakiegokolwiek sankcji przeciwko jakiegokolwiek osobie lub organizacji, za przekazanie krajowemu mechanizmowi prewencji jakiegokolwiek informacji, prawdziwej bądź fałszywej, i żadna taka osoba lub organizacja nie poniesie żadnego uszczerbku w jakikolwiek inny sposób”.

3. Uwagi wstępne na temat wizytacji

Na podstawie art. 19 OPCAT oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 20–24 marca 2023 r. przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur przeprowadzili wizytację Zakładu Karnego we Włocławku (dalej: Zakład, jednostka, placówka, ZK). W skład delegacji KMPT wchodził: Marcin Kusy, Magdalena Dziejcz, Michał Żłobecki (prawnicy), Justyna Zarecka (politolożka, specjalistka ds. bezpieczeństwa wewnętrznego).

Celem wizytacji KMPT, zgodnie z art. 19 OPCAT, było sprawdzenie sposobu traktowania osadzonych przebywających w jednostce, w celu wzmocnienia, jeśli to niezbędne, ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem, a następnie przedstawienie rekomendacji właściwym władzom w celu poprawy traktowania oraz warunków osób pozbawionych wolności i zapobiegania torturom oraz innemu okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, mając na uwadze odpowiednie standardy organizacji międzynarodowych.

Przeprowadzone w ramach wizytacji czynności polegały na:

- wysłuchaniu informacji na temat funkcjonowania jednostki przedstawionych przez mjr Andżelikę Suską – zastępcę dyrektora Zakładu Karnego we Włocławku;

- oglądzie terenu jednostki, w tym wybranych przez wizytujących pomieszczeń m.in. cel mieszkalnych, zabezpieczających, świetlic, sal widzeń, dyżurek oddziałowych, pokojów wychowawców i psychologów, pól spacerowych, ambulatorium i izb chorych;

- przeprowadzeniu poufnych, indywidualnych rozmów z osadzonymi i funkcjonariuszami;

- analizie dokumentacji dotyczącej osadzonych i funkcjonowania jednostki, w tym dokumentacji medycznej oraz danych zgromadzonych w Centralnej Bazie Danych Osób Pozbawionych Wolności, zapoznaniu się z aktami wybranych osadzonych, dokumentacją dot. zdarzeń nadzwyczajnych oraz środków przymusu bezpośredniego, zarządzeniami dyrektora, skargami.

W czasie wizytacji wykonano dokumentację fotograficzną.

Przedstawiciele KMPT omówili wstępne wnioski z wizytacji z ppłk. Jackiem Kaźmierczakiem – dyrektorem Zakładu.

Po zakończeniu wizytacji przeanalizowano pozostałe informacje dotyczące funkcjonowania jednostki, w tym wybrane nagrania z monitoringu z zastosowania środka przymusu bezpośredniego w postaci umieszczenia w celi zabezpieczającej.

W przedmiocie zainteresowania KMPT każdorazowo pozostają następujące zagadnienia: traktowanie osadzonych przez funkcjonariuszy i współosadzonych, kwalifikacje personelu, realizacja prawa do informacji, do kontaktów ze światem zewnętrznym, dostęp do ochrony zdrowia, prawo do praktyk religijnych, warunki bytowe, oddziaływania kulturalno-oświatowe.

W niniejszym raporcie nie opisano całokształtu funkcjonowania Zakładu, lecz uwzględniono głównie te obszary, które w ocenie KMPT wymagają wzmocnienia z punktu widzenia zapobiegania torturom i innym formom złego traktowania osadzonych. Raport odnosi się również do problemów o charakterze systemowym, związanych z koniecznością zmiany obowiązującego prawa lub praktyki jego stosowania.

4. Charakterystyka jednostki

Zakład Karny we Włocławku jest jednostką penitencjarną typu zamkniętego przeznaczoną dla osadzonych mężczyzn: odbywających karę po raz pierwszy, młodocianych oraz recydywistów penitencjarnych, z oddziałami: aresztu śledczego, zakładu karnego typu półotwartego dla odbywających karę po raz pierwszy, zakładu karnego typu półotwartego dla młodocianych.

W jednostce funkcjonuje także oddział dla osadzonych wymagających osadzenia w wyznaczonym oddziale lub celi aresztu śledczego lub zakładu karnego, w warunkach zapewniających wzmożoną ochronę społeczeństwa i bezpieczeństwa aresztu lub zakładu (tzw. oddział dla niebezpiecznych) oraz oddział terapeutyczny dla uzależnionych od innych niż alkohol substancji psychoaktywnych.

Całkowita pojemność zakładu wynosi 1480 miejsc, jednak z uwagi na trwające prace remontowe od maja 2022 r. wyłączony z użytku został oddział mieszkalny D. W związku z powyższym w czasie wizytacji pojemność wynosiła 1320 miejsc. Pierwszego dnia w jednostce przebywało 1255 osób; w tym 84 tymczasowo aresztowanych i 14 osób o statusie tzw. więźniów niebezpiecznych.

5. Dobre praktyki i mocne strony

Na wyróżnienie zasługują innowacyjne projekty realizowane w ramach działalności kulturalno-oświatowej. W jednostce funkcjonowało studio telewizyjno-radiowe Prison Media, za pomocą którego różnego rodzaju komunikaty były udostępniane osadzonym – od komunikatów SW po spoty edukacyjne dotyczące np. zachowań w czasie pandemii, dbania o zdrowy tryb życia, przeciwdziałania alkoholizmowi, przemocy w rodzinie, ale także informacje sportowe. W planach pozostaje m.in. tworzenie audycji z samymi osadzonymi, którzy chcieliby opowiedzieć o swojej ścieżce resocjalizacji.

Ponadto w ZK działał Klub Literacki Bartnicka 10 oraz Klub Dyskusyjny – Klub Książki. W bibliotece centralnej było też miejsce przeznaczone na działalność artystyczną, w ramach której funkcjonowało m.in. kółko modelarskie. Były dostępne także gry planszowe.

Ze zorganizowanych zajęć w bibliotece centralnej mogli korzystać też tymczasowo aresztowani (po uzyskaniu pozytywnej opinii wychowawcy), co nie jest standardem w wizytowanych przez KMPT jednostkach. Tymczasem aktywizacja tej

kategorii osadzonych jest niezwykle ważna, bowiem jak wskazał Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom (dalej: CPT) podczas jednej z ostatnich wizyt w Polsce, celem działań powinno być zapewnienie, by wszyscy tymczasowo aresztowani spędzali rozsądną część swojego dnia poza swoimi celami, zaangażowani w różnego rodzaju działania (pracę, najlepiej o wartości zawodowej, edukację, sporty, rekreację/kontakty towarzyskie)¹⁰.

6. Problemy systemowe

6.1. Wpływ programu „Nowoczesne Więziennictwo” na realizację podstawowych praw osób osadzonych

W 2022 r. doszło do znaczącej nowelizacji przepisów kodeksu karnego wykonawczego (dalej: KKW)¹¹, stanowiącej element realizowanego przez Ministerstwo Sprawiedliwości programu „Nowoczesne Więziennictwo”. Zgodnie z założeniami twórców programu, przyjęte rozwiązania stanowić miały największą od ćwierćwiecza zmianę w polskim więziennictwie, a założenia projektu opierały się m.in. na: zmianie warunków korzystania przez skazanych z opieki zdrowotnej, wzmocnieniu bezpieczeństwa w zakładach karnych, lepszym wyszkoleniu i skuteczności Służby Więziennej, zwiększeniu dostępności pracy dla osadzonych¹².

RPO już na etapie legislacyjnym przedstawiał liczne uwagi na temat proponowanych zmian, dotyczące m.in.: realizacji prawa osób pozbawionych wolności do składania skarg i wniosków, przeprowadzania kontroli osobistych wobec osadzonych, a także realizacji i prawa do obrony i kontaktu ze światem zewnętrznym¹³. W późniejszym czasie opiniował także projekty aktów wykonawczych do znowelizowanego kodeksu. Szereg postulatów RPO nie zostało jednak uwzględnionych, co w konsekwencji prowadzi do problemów systemowych i obniżenia standardów dotyczących ochrony praw osób pozbawionych wolności.

Z informacji uzyskanych w trakcie wizytacji w Zakładzie Karnym we Włocławku wynikało, że szczególnie dolegliwe dla osadzonych są zmiany dotyczące częstotliwości

¹⁰ Raport z wizytacji CPT w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 73.

¹¹ Zob. ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2022, poz. 1855).

¹² Zob. <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/wchodzi-w-zycie-program-nowoczesne-wieziennictwo> [dostęp: 26 kwietnia 2023 r.].

¹³ Zob. Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich do Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 listopada 2021 r., sygn. IX.022.1.2021 [w:] <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-zmiany-kkw-kk-kpk-kontakty-rodzina-opinia-ms> [dostęp: 25 kwietnia 2023 r.].

korzystania z samoinkasujących aparatów telefonicznych. Jak wynika z analizy prowadzonej w Biurze RPO, problem ten ma charakter systemowy¹⁴.

Zgodnie z art. 105b § 1 KKW: „skazany co najmniej raz w tygodniu ma prawo korzystać z samoinkasującego aparatu telefonicznego na własny koszt lub na koszt rozmówcy w sposób i w terminach ustalonych w porządku wewnętrznym obowiązującym w zakładzie karnym”. W uzasadnieniu projektu nowelizacji KKW wskazano, że „powyższe normy mają charakter gwarancyjny w zakresie określenia minimalnej liczby kontaktów telefonicznych skazanych i tymczasowo aresztowanych. Natomiast limity te mogą być podwyższone przez dyrektora zakładu karnego lub aresztu śledczego w porządku wewnętrznym obowiązującym w zakładzie karnym lub areszcie śledczym, przy uwzględnieniu możliwości kadrowych i technicznych danej jednostki penitencjarnej”¹⁵. Tymczasem dokonana w Biurze RPO analiza porządków wewnętrznych wskazuje, że wielu dyrektorów jednostek penitencjarnych interpretuje wskazany przepis zawężająco, przyjmując, iż osadzeni w danej jednostce mogą tylko raz w tygodniu skorzystać z samoinkasującego aparatu telefonicznego.

Zgodnie z przepisami porządku wewnętrznego Zakładu Karnego we Włocławku¹⁶, rozmowy telefoniczne z osobą bliską lub inną osadzeni w zakładzie typu zamkniętego w oddziale terapeutycznym i oddziałach aresztu śledczego mogą przeprowadzać raz w tygodniu według ustalonego grafiku. Czas korzystania z aparatu telefonicznego jednorazowo nie może przekraczać 10 minut, przy czym skazany może w tym czasie wykonać dowolną liczbę połączeń. Jak ustalono w trakcie wizytacji, w praktyce kontakt telefoniczny z bliskimi był możliwy raz na 8 dni – jeśli w pierwszym tygodniu rozmowy przypadały w poniedziałek, w kolejnym tygodniu telefon mógł zostać wykonany we wtorek. Rozmowy mogły odbywać się także w soboty i niedziele.

W przywoływanym wystąpieniu do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej RPO wskazał, że jednokrotne skorzystanie w danym tygodniu z uprawnienia do wykonania telefonu nie odbiera osobom pozbawionym wolności prawa do dalszego korzystania z aparatu telefonicznego na mocy art. 105b § 1 KKW. Jak zauważył RPO, „przepisy aktu wewnętrznego nie mogą regulować omawianej kwestii w sposób mniej korzystny dla jednostki, niż to czyni ustawa. Tym samym przepisy porządków, które

¹⁴ Zob. Wystąpienie generalne RPO do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 28 lutego 2023 r., sygn. IX.517.158.2023.

¹⁵ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw; druk sejmowy nr 2376/IX kad.

¹⁶ Zarządzenie nr 97/2022 Dyrektora Zakładu Karnego we Włocławku z dnia 17 września 2022 r. w sprawie ustalenia porządku wewnętrznego Zakładu Karnego we Włocławku.

w sposób sztywny regulują, ile razy w tygodniu osadzony ma prawo skorzystać z aparatu telefonicznego, są niezgodne z Kodeksem karnym wykonawczym i przeczą intencji ustawodawcy, który wyznaczył jedynie minimalny standard realizacji tego prawa”. Ponadto należy zauważyć, że wprowadzenie tak drastycznego ograniczenia kontaktów telefonicznych z bliskimi godzi w podstawowe prawa osób pozbawionych wolności, chronione także przez art. 18 Konstytucji RP, który ustanawia zasadę otaczania rodziny opieką i ochroną przez państwo. Praktyka ta ingeruje ponadto w prawo dziecka do kontaktu z obojgiem rodziców, określone w art. 9 Konwencji o prawach dziecka¹⁷.

W odpowiedzi zastępca Dyrektora Generalnego Służby Więziennej przyznał, że nowelizacja wprowadziła minimalny standard liczby połączeń, a tym samym „wprowadzone gwarancje ustawowe mogą być rozszerzane (z korzyścią dla osób osadzonych) w ramach porządków wewnętrznych poszczególnych jednostek penitencjarnych wydawanych na podstawie delegacji ustawowej”¹⁸.

W tym kontekście warto też przytoczyć stanowisko Stowarzyszenia Zapobiegania Torturom (APT), zgodnie z którym tortury i inne okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie lub karanie, w prawie wszystkich przypadkach mają miejsce w tajemnicy. Dostęp osób pozbawionych wolności do prawników, lekarzy oraz kontakt z przyjaciółmi lub członkami rodziny tworzy bardziej otwarte środowisko przetrzymywania, które pomaga zapobiegać torturom i złemu traktowaniu. Zapewnienie zatrzymanym możliwości utrzymywania kontaktu z rodziną poprzez wizyty, rozmowy telefoniczne i korespondencję jest podstawowym prawem osadzonego, które dodatkowo może zapewniać mu istotne wsparcie i pomagać w ponownej integracji po zwolnieniu¹⁹.

W związku z powyższym, w ocenie KMPT, Dyrektor Zakładu Karnego we Włocławku powinien umożliwić osadzonym częstsze korzystanie z samoinkasujących aparatów telefonicznych.

¹⁷ Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r., nr 120 poz. 526).

¹⁸ Pismo zastępcy Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 3 kwietnia 2023 r., sygn. BDG.070.27.2023.KS i BDG.070.31.2023.KS.

¹⁹ Zob. Association for the Prevention of Torture – Legal Safeguards to Prevent Torture The Right of Access to Lawyers for Persons Deprived of Liberty; March 2010; APT.

Uwagę wizytujących zwróciły także dodatkowe restrykcje względem osadzonych, wdrożone na mocy decyzji Dyrektora Generalnego Służby Więziennej²⁰. Zmiana praktyki postępowania z osobami przebywającymi w zakładach karnych i aresztach śledczych nie wynika wprost ze znowelizowanych przepisów KKW, niemniej jednak zdaje się realizować jeden z celów programu „Nowoczesne Więziennictwo”, którym jest zwiększenie bezpieczeństwa w jednostkach penitencjarnych. Z treści przytoczonego pisma wynika również, iż wszelkie wytyczne dotyczące funkcjonowania Służby Więziennej, zawarte w dokumencie, uzgodnione zostały uprzednio z kierownictwem Ministerstwa Sprawiedliwości.

Jak ustalono w trakcie wizytacji, jedną z kluczowych zmian było, co do zasady, prewencyjne stosowanie kajdanek wobec osadzonych przebywających poza celą mieszkalną. Ewentualne odstępstwa od tej zasady zostały określone w zarządzeniu Dyrektora ZK we Włocławku²¹. Wskazano w nim m.in., że kajdanek nie zakłada się w przypadku doprowadzania, przebywania w pomieszczeniach i miejscach związanych z korzystaniem: z widzenia, ze spaceru, kąpieli; uczestniczeniem w grupowych zajęciach, nabożeństwach; realizacją magazynu, transportu; świadczeniami medycznymi (tylko na czas doprowadzenia). Zwolnienie ze stosowania nie dotyczy jednak osadzonych opuszczających celę w związku z realizacją czynności skutkujących przebywaniem w bezpośrednim kontakcie z jedną osobą, osadzonych, wobec których stosowane są dodatkowe zalecenia penitencjarno-ochronne, osadzonych w trakcie konwojowania, a także odbywających karę dyscyplinarną umieszczenia w celi izolacyjnej, jak i przebywających w celi przejściowej. W § 3 wskazanego zarządzenia określono, że jeśli ocena bezpieczeństwa oraz okoliczności uzasadniają podjęcie decyzji, na wniosek osoby pozostającej w bezpośrednim kontakcie z osobami pozbawionymi wolności można zrezygnować z zastosowania tego rodzaju środka przymusu. Decyzję w tej sprawie podejmuje Dyrektor ZK po zasięgnięciu opinii kierownika działu ochrony, a informacja ta jest odnotowywana w Centralnej Bazie Danych Osób Pozbawionych Wolności (CBDOPW).

Jak ustalono w trakcie wizytacji, takie decyzje są niezwykle rzadkie. W CBDOPW wizytujący odnaleźli takie wpisy m.in. przy osobach z niepełnosprawnością ruchową. Statusy te zostały im jednak nadane w poprzednich jednostkach, a w ZK Włocławek decyzje te zostały określone jako „aktualne”. Z rozmów z osadzonymi wynikało, że

²⁰ Zob. Pismo Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 6 kwietnia 2022 r., BDG.070.40.2022.KS.

²¹ Zarządzenie nr 106/2022 Dyrektora Zakładu Karnego we Włocławku z dnia 12 października 2022 r. w sprawie zwolnienia osoby pozbawionej wolności przebywającej poza celą mieszkalną z zastosowania wobec niej środka przymusu bezpośredniego w postaci kajdanek zakładanych na ręce.

prawie wszyscy mieli prewencyjnie zakładane kajdanki w czasie wyjścia z celi na rozmowę z wychowawcą, psychologiem czy adwokatem. Każdorazowo to funkcjonariusz ochrony podejmował decyzję, czy kajdanki mają być założone na ręce trzymane z przodu lub z tyłu. Niektórzy rozmówcy wskazywali, że czasami utrudniało im to robienie notatek w czasie tego typu rozmów.

Przedstawiciele KMPT odnotowali także, że w związku z poprawą bezpieczeństwa pełnienia służby przez funkcjonariuszy wyznaczono w 43 pomieszczeniach strefy funkcjonariusza i osadzonego, utworzono 5 pomieszczeń do rozmów z osadzonymi, wyposażono 63 pomieszczenia w co najmniej 2 przyciski napadowe, a w 37 drzwiach zamontowano przeszklenie oraz zamki jednostronne²². W ramach wyznaczenia stref w pokojach psychologów i wychowawców oznaczono taśmą niewielką przestrzeń, której osadzony w trakcie pobytu w pomieszczeniu nie powinien przekraczać. W niektórych pokojach w strefie tej mógł znajdować się taboret, jednak nie było to standardowe rozwiązanie, w związku z czym, jak wskazywali rozmówcy, niektóre z rozmów z wychowawcami były przeprowadzane jedynie w pozycji stojącej.

W ocenie KMPT, opisane powyżej warunki sprowadzają kontakt z każdym osadzonym, niezależnie od zindywidualizowanych przesłanek, do potencjalnego zagrożenia. Uniemożliwiają tym samym nawiązanie relacji opartej na elementarnym zaufaniu.

Rozumiejąc konieczność zapewnienia bezpieczeństwa personelowi jednostki, KMPT zwraca uwagę, iż wielość wprowadzonych ograniczeń może utrudniać odpowiednią komunikację między osadzonymi a wychowawcami lub psychologami. Wszelkie decyzje zwiększające stopień dolegliwości związanej z faktem pozbawienia wolności winny być poprzedzone wnikliwą analizą ryzyka w konkretnym przypadku, a podejmowane w jej następstwie kroki – proporcjonalne do poziomu rzeczywistego zagrożenia.

6.2. Sytuacja osadzonych niesamodzielnich, przewlekle somatycznie chorych oraz starszych w jednostkach penitencjarnych

Każdorazowo podczas wizytacji jednostek penitencjarnych KMPT bada sytuację osób niesamodzielnich, w szczególności przewlekle somatycznie chorych oraz osób starszych, w tym warunki, w jakich przebywają. Są to bowiem osoby należące do grup

²² Dane przedstawione w notatce: „Analiza funkcjonowania działu kwatermistrzowskiego w 2022 r.”.

w sposób szczególnie narażonych na doświadczanie tortur, niehumanitarnego i poniżającego traktowania. Ocenie KMPT podlega między innymi dostosowanie celi mieszkalnej do potrzeb osadzonego (np. zapewnienie odpowiedniej przestrzeni manewrowej, odpowiedniej szerokości drzwi) oraz możliwość korzystania z podstawowych praw (np. wyjście na spacer, udział w zajęciach poza celą mieszkalną). Jeśli niesamodzielność osadzonego spowodowana jest chorobą, dodatkowo ocenie podlega zapewnienie mu właściwej opieki lekarskiej i pielęgnacyjnej, w tym kwestia pomocy przy wykonywaniu czynności higieniczno-sanitarnych.

W trakcie wizytacji w Zakładzie przebywał 62-letni mężczyzna skazany na karę dożywotniego pozbawienia wolności, który ze względu na swoje dolegliwości wymagał całodobowej opieki. Osadzony był umieszczony w celi dostosowanej do potrzeb osób z niepełnosprawnościami wraz z innym skazanym, który realizował wszelkie czynności pielęgnacyjno-opiekuńcze wobec chorego mężczyzny. Jak ustalili wizytujący, stan 62-latka uległ znacznemu pogorszeniu w ciągu kilku miesięcy poprzedzających wizytację. Gdy trafił do Zakładu Karnego we Włocławku, poruszał się na wózku, nawiązywał kontakt z innymi osadzonymi, korzystał z oddziałowej łaźni (choć z pomocą współwięźnia) i z wyjść na powietrze. Jednak, jak wynika z dokumentacji osadzonego, jego stan zdrowia był na tyle poważny, że już 4 listopada 2022 r. administracja jednostki podjęła starania o przyjęcie osadzonego do Oddziału dla Przewlekłe Chorych w Zakładzie Karnym w Czarnem²³. W odpowiedzi z ZK Czarne wskazano, że ze względu na małą liczbę łóżek i niewielką rotację pacjentów, planowany termin przyjęcia pacjenta to dopiero wrzesień 2023 r.

Od tego czasu stan mężczyzny znacząco się pogorszył. W opinii lekarskiej z 31 stycznia 2023 r. lekarz wskazał: „osadzony z rozpoznaniem nadciśnieniem tętniczym, miażdżycą uogólnioną, encefalopatią^[24], otępiały. (...) Pacjent niesamodzielny, wymaga pielęgnacji i opieki osoby drugiej. Po konsultacji psychiatrycznej – pacjent świadomy, rozpoznaje osoby, przyjmuje posiłki, jest świadomy odbywania kary pozbawiania wolności”. We wpisach w książce zdrowia osadzonego pojawiały się adnotacje o tym, że mężczyzna stał się całkowicie leżący, a także, że posiadał odleżyny, które wymagały zabezpieczenia. W dokumentacji

²³ To jedyny tego typu oddział w strukturze Służby Więziennej.

²⁴ Przez encefalopatię należy rozumieć przewlekłe lub trwałe uszkodzenia w strukturach mózgu. Encefalopatia prowadzi do utraty podstawowych funkcji człowieka, takich jak poruszanie się i zdolności intelektualne. Często towarzyszą im również zaburzenia neurologiczne od strony ośrodkowego układu nerwowego. Zob. <https://www.medonet.pl/zdrowie,encefalopatia---przyczyny-i-rodzaje,artykul,1732495.html> [dostęp: 25 kwietnia 2023 r.].

medycznej znajdowała się także informacja, że na wniosek Kierownika Ambulatorium Dyrektor ZK wydał zgodę na zakup materaca przeciwoodleżynowego. Natomiast we wpisie z 22 marca 2023 r. pielęgniarka wskazała: „Kontakt słowny utrudniony. Osadzony przytomny, nie odpowiada na zadane pytania”.

W trakcie wizytacji KMPT osadzony leżał na łóżku, nie nawiązywał kontaktu. Jak ustalili wizytujący, mężczyzna miał nie podejmować kontaktu nawet ze współosadzonym, który się nim opiekował. Wymagał stosowania pieluch, był karmiony zmiksowanymi posiłkami, myty przez współosadzonego na łóżku, bowiem jego stan zdrowia wykluczał skorzystanie z siedziska w prysznicu dostosowanym do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Mężczyzna nie był wywożony poza celę, np. aby skorzystać ze świeżego powietrza. Codziennie stan pacjenta kontrolowała pielęgniarka, oceniała proces gojenia się odleżyn. O stan higieniczny w celi dbał współosadzony. W celi nie było nieprzyjemnego zapachu, pościel była wymieniana według potrzeb, a nie jedynie wtedy, kiedy wynikało to z porządku wewnętrznego, w kącie sanitarnym był dostępny zapas pieluchomajtek.

W tym kontekście należy wskazać, że obarczenie obowiązkiem codziennej opieki nad chorymi skazanymi ich współosadzonych stanowi istotny problem. Rozwiązanie to uzależnione jest od ich dobrej woli, gdyż nie można ich przymusić do sprawowania opieki. Niedopuszczalny jest udział więźniów „opiekunów” w czynnościach higieniczno-sanitarnych, przebieraniu i rozbieraniu niesamodzielnych osadzonych. Takie praktyki mogą budzić niepokój osadzonego i stawiają go w pozycji niższości wobec innych więźniów²⁵. Warto przy tym podkreślić, że Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał, iż pozbawienie wolności osób z poważną niepełnosprawnością fizyczną w warunkach nieodpowiednich do ich stanu zdrowia lub pozostawienie tych osób w rękach współwięźniów, by udzielali pomocy przy kąpielach oraz ubieraniu lub rozbieraniu, stanowi poniżające traktowanie²⁶.

Niezależnie od powyższego należy odnotować, że osadzony sprawujący opiekę nad chorym, choć wykazywał się zaangażowaniem, nie odbył kursu w zakresie opieki nad osobami z niepełnosprawnościami, a jedynie dobrowolnie zgodził się pełnić funkcję opiekuna, w przeszłości bowiem opiekował się członkiem rodziny, który był osobą leżącą. Jak ustalili wizytujący, osadzony chciał wziąć udział w takim kursie – dowiedział się o nim z radiowęzła, jednak gdy zgłosił swój udział, okazało się, że rekrutacja była już zakończona, a wszystkie miejsca były zajęte. Wtedy otrzymał

²⁵ Wyrok ETPC z 2 grudnia 2004 r. w sprawie Farbtuhs przeciwko Łotwie, skarga nr 4672/02.

²⁶ Wyrok ETPC z 12 lutego 2013 r. w sprawie D.G. przeciwko Polsce, skarga nr 45705/07.

propozycję opieki nad 62-latką. W opinii funkcjonariuszy bardzo dobrze sprawował swoją funkcję. Mężczyzna był jednak nadal zainteresowany ukończeniem odpowiedniego kursu.

Jak wynika z dokumentacji przekazanej wizytującym, w 2022 r. odbył się tylko jeden tego typu kurs pt. „Opiekun osób starszych, chorych lub niepełnosprawnych”, realizowany w ramach Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej. Ukończyło go 6 osób. Taki kurs został też zaplanowany do realizacji w 2023 r.

W związku z powyższym KMPT zwraca się o informację, kiedy planowane jest rozpoczęcie tego kursu oraz czy skazany wyrażający chęć uczestnictwa w kursie zostanie na niego skierowany.

Zaniepokojenie wizytujących wzbudził też brak kontroli stanu psychicznego chorego osadzonego. Jak już wskazano, przestał on podejmować próby nawiązania kontaktu z innymi osobami, zarówno werbalne, jak i pozawerbalne. Tymczasem, jak wynikało z analizy informacji umieszczonych w CBDOPW, od chwili przetransportowania do ZK we Włocławku mężczyzna nie odbył ani jednej konsultacji z psychologiem, który mógłby ocenić jego samopoczucie. Ostatnia rozmowa ze specjalistą miała miejsce 7 października 2022 r. w Zakładzie Karnym w Koronowie. W notatce psycholog wskazał wówczas: „zgłaszać do psychologa w przypadku zaobserwowania zmian w funkcjonowaniu”. Niestety, w ZK Włocławek takiego wsparcia nie udzielono, co w ocenie wizytujących dobitnie potwierdza, że jednostce tej dostęp do opieki psychologicznej jest rażąco ograniczony. Zagadnienie to zostanie szczegółowo omówione w kolejnym punkcie raportu.

Kwestia pobytu w jednostkach penitencjarnych osób przewlekle somatycznie chorych była przedmiotem wystąpienia RPO do Dyrektora Generalnego SW²⁷. Podkreślono w nim, że jednostki penitencjarne nie mają odpowiednio przygotowanych zespołów specjalistów z szerokim doświadczeniem medycznym oraz pozamedycznym, nie dysponują także odpowiednim sprzętem medycznym. Brakuje również miejsc dysponujących odpowiednimi warunkami, dostosowanymi do potrzeb tych osób pod względem bytowym i prowadzonych oddziaływań. Ponadto kadra jednostek nie podejmuje często odpowiednich działań stymulujących skazanych, a brak aktywności życiowej prowadzi do pogłębienia się ich apatii i dalszego

²⁷ Wystąpienie RPO do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 22 marca 2019 r., sygn. IX.517.532.2019.JN.

uzależnienia od innych. Wskazano na konieczność uwzględnienia przez Służbę Więzienną szczególnych potrzeb osadzonych, w tym związanych z ich wiekiem i stanem zdrowia, co wynika z określonej w art. 67 KKW zasady zindywidualizowanego oddziaływania.

W ocenie Rzecznika, niektóre z osób przewlekle chorych nie powinny przebywać w warunkach izolacji penitencjarnej. RPO wskazał przy tym, iż przepisy prawa krajowego, a zwłaszcza art. 153 § 1 w zw. z art. 150 § 1 KKW, stanowią przesłankę do obligatoryjnego udzielenia przerwy w karze w wypadku choroby psychicznej lub innej ciężkiej choroby uniemożliwiającej wykonywanie tej kary. Przede wszystkim jednak zarówno dyrektorzy jednostek penitencjarnych, którzy uprawnieni są do składania wniosków o udzielenie przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności, jak i sądy penitencjarne orzekające w tym przedmiocie powinny kierować się generalną zasadą humanitaryzmu wyrażoną w art. 4 KKW. RPO zauważył jednak, że jeśli istnieją obiektywne przeszkody uniemożliwiające zwolnienie chorych z zakładu karnego, to należy zadbać, by przebywali oni w warunkach zapewniających ochronę godności ludzkiej.

W tym kontekście należy wskazać, iż Europejski Trybunał Praw Człowieka niejednokrotnie podkreślał, że art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka wymaga od państwa zapewnienia, aby więźniowie osadzeni byli w warunkach, które nie uwłaczają godności ludzkiej, aby sposób wykonywania kary nie narażał ich na ból czy trudności, których intensywność przekraczałaby nieunikniony poziom cierpienia, nieodłącznie związany z faktem osadzenia²⁸. Na przykład w sprawie Helhal przeciwko Francji²⁹ ETPC wskazał, iż poważna niepełnosprawność osadzonego, fakt, że cierpiał na nietrzymanie moczu, brak leczenia rehabilitacyjnego, a także niemożność wzięcia prysznicza bez pomocy współwięźnia były czynnikami, które przekraczały poziom cierpienia związany z pozbawieniem wolności, a tym samym stanowiły przykład poniżającego traktowania.

W związku z powyższym KMPT zwraca się do Dyrektora ZK Włocławek o informacje, czy w przypadku wspomnianego osadzonego podejmowane były kroki w zakresie odroczenia wykonania kary lub udzielenia przerwy w jej wykonaniu, a także

²⁸ Wyrok ETPC z 28 stycznia 1994 r. w sprawie Hurtado przeciwko Szwajcarii, skarga nr 17549/90; wyrok ETPC z 14 listopada 2002 r. w sprawie Mouisel przeciwko Francji, skarga nr 67263/01; wyrok ETPC z 3 lutego 2009 r. w sprawie Kaprykowski przeciwko Polsce, skarga nr 23052/05.

²⁹ Wyrok ETPC z 19 lutego 2015 r. w sprawie Helhal przeciwko Francji, skarga nr 10401/12.

wskazanie, czy aktualny pozostaje wrześnieowy termin przyjęcia osadzonego do ZK Czarne.

Zagadnienie pobytu osób niesamodzielných, przewlekle somatycznie chorych oraz starszych w jednostkach penitencjarnych będzie nadal monitorowane przez Rzecznika Praw Obywatelskich i KMPT.

6.3. Standard dotyczący liczby psychologów penitencjarnych

Jak wynika z zarządzenia nr 39/2023 Dyrektora ZK we Włocławku z dnia 31 stycznia 2023 r. w sprawie struktury organizacyjnej oraz wykazu stanowisk w Zakładzie Karnym we Włocławku, w dziale penitencjarnym przewidziano 6 etatów dla psychologów, natomiast w oddziale terapeutycznym dla skazanych uzależnionych od innych niż alkohol substancji psychotropowych – 2 etaty psychologów. Co do zasady, poszczególni psycholodzy z działu penitencjarnego byli przyporządkowani do konkretnych oddziałów mieszkalnych. Na szczegółowych rozpiskach, dostępnych m.in. w pokojach wychowawców, wskazanych było 5 psychologów, wraz z jasnymi zasadami ich wzajemnego zastępowania się w przypadku nieobecności jednego, dwóch lub trzech psychologów. Jednak w trakcie wizytacji KMPT harmonogram ten nie miał zastosowania, bowiem w jednostce **dostępny był tylko jeden psycholog z działu penitencjarnego**. Pozostali przebywali m.in. na zwolnieniach lekarskich. **Tym samym w trakcie wizytacji KMPT pod opieką jednego psychologa z działu penitencjarnego znajdowało się ponad 1200 osadzonych**³⁰. Zgodnie ze standardem określonym przez Służbę Więzienną, „psycholog prowadzi badania psychologiczne, udziela pomocy psychologicznej oraz obejmuje osadzonych odpowiednimi oddziaływaniami psychokorekcyjnymi wobec grupy nieprzekraczającej 200 osadzonych”³¹. W przypadku braków kadrowych w ZK Włocławek działalność psychologa ograniczała się do bieżących interwencji, nastawionych głównie na zapobieganie podejmowaniu prób suicydalnych.

Warto jednak zauważyć, że w marcu 2023 r. Dyrektor Okręgowej Służby Więziennej w Łodzi zarządził postępowanie kwalifikacyjne na stanowisko młodszego psychologa. Jak wskazano w ogłoszeniu o naborze, dla Zakładu Karnego we Włocławku

³⁰ W trakcie wizytacji w jednostce przebywało 1255 osadzonych, z czego 33 osoby na oddziale terapeutycznym.

³¹ Zob. Zarządzenie Nr 19/16 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 14 kwietnia 2016 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych oraz oddziałów penitencjarnych, § 93 ust. 3 pkt 2.

przewidziano maksymalnie 2 miejsca. W związku z powyższym KMPT zwraca się o informację, czy nabór został zakończony oraz ilu psychologów obecnie pełni służbę w dziale penitencjarnym.

Jednocześnie należy wskazać, że od 2016 r. KMPT podnosi postulat zwiększenia liczby psychologów zatrudnionych w jednostkach penitencjarnych. W opinii Krajowego Mechanizmu opieka psychologiczna w więzieniach nie jest wystarczająca, a wyznaczony standard (jeden psycholog na 200 osadzonych) przekłada się na niską efektywność oddziaływań psychologicznych. Wśród tak licznej grupy osób psychologów nie są w stanie wykonywać swoich obowiązków. Szczególnie w zakładach typu zamkniętego powinno zadbać się o większą dostępność opieki psychologicznej.

Problem był już zgłaszany Dyrektorowi Generalnemu SW³², który podzielił wprowadzić stanowisko Rzecznika, wskazał jednak, że bez przekazania więziennictwu nowych etatów zmiany w tym obszarze będą miały charakter jedynie stopniowy, dokonujący się w miarę posiadanych przez SW środków finansowych³³. W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur, choć należy docenić starania czynione przez CZSW w kwestii zwiększenia zatrudnienia psychologów penitencjarnych, to jednak jak dotąd nie doszło do realnego zwiększenia dostępności osadzonych do pomocy psychologicznej.

Co więcej, jak podkreśla w swoim raporcie Najwyższa Izba Kontroli, „bardzo duża liczba osadzonych przypadająca na jednego psychologa, skutkuje ograniczoną możliwością, nawet pilnego, badania osoby zgłaszającej myśli samobójcze, czy też objęcie opieką i przygotowanie zaleceń dla osób objętych kartą OZS. Wątpliwości te dotyczą także realnej możliwości udzielenia pomocy osobom potrzebującym, choćby w ramach interwencji kryzysowej”³⁴. Z tego też względu NIK zaleciła dokonanie ponownej analizy ustalonego limitu osadzonych przypadających na jednego psychologa. Celem analizy powinno być zapewnienie optymalnego rozłożenia obciążenia obowiązkami psychologów i wychowawców, z uwzględnieniem różnych rodzajów i typów zakładów karnych, a także innych istotnych uwarunkowań (np. skali zatrudnienia osadzonych)³⁵.

³² Wystąpienie Generalne RPO z dnia 17.05.2016 r. do Dyrektora Generalnego SW, KMP.571.8.2016.

³³ Odpowiedź Zastępcy Dyrektora Generalnego SW z dnia 15 czerwca 2016 r., BP-070-78/16/1025.

³⁴ Najwyższa Izba Kontroli, Informacja o wynikach kontroli, bezpieczeństwo osadzonych, sygn. KPB.430.002.2020, Nr ewid. 52/2020/P/19/040/KPB, s. 58.

³⁵ Tamże, s. 63.

Wobec powyższego problem pozostaje w dalszym zainteresowaniu Rzecznika Praw Obywatelskich.

6.4. Badanie lekarskie osób umieszczanych w jednostkach penitencjarnych oraz problem braku procedur w przypadku zgłoszenia tortur i dokumentowania obrażeń

Nie każda osoba umieszczana w jednostce penitencjarnej poddawana jest badaniu lekarskiemu. Co do zasady, badani są osadzeni przyjmowani „z wolności”, natomiast przetransportowani z innego zakładu karnego czy też aresztu śledczego – jedynie gdy zajdzie taka potrzeba. Zwykle wstępny wywiad medyczny z osadzonym przeprowadzany jest przez pielęgniarkę dyżurującą na danym oddziale.

Jak wynika z analizy dokumentacji medycznej jednego z osadzonych, mężczyzna był w transporcie i 9 stycznia 2023 r. trafił do ambulatorium jednej z jednostek „w godzinach popołudniowych po zastosowaniu środków przymusu bezpośredniego (...) Polecono odwieźć na SOR”. W informacji z SOR w rozpoznaniu wskazano: „zwichnięcie, skręcenie i naderwanie stawów wiązadeł obręczy barkowej; zwichnięcie stawu ramiennego”. Tego samego dnia osadzony trafił do ZK Włocławek, a w książeczce zdrowia osadzonego pielęgniarka odnotowała: „do realizacji konsultacja psychiatryczna, ortopedyczna za ok. 3 tygodnie”. Kolejne wpisy w dokumentacji medycznej pochodziły z 10 stycznia – wpis pielęgniarki, zaś pierwszy kontakt z lekarzem w ZK Włocławek (lecz nie ortopedą) miał miejsce dopiero 15 lutego 2023 r. Nie było żadnych innych informacji wskazujących, czy pacjent został zapytany o okoliczności powstania urazu ani czy odnotowane obrażenia odpowiadają przedstawionej przez niego wersji.

Według standardów Podkomitetu ONZ ds. Prewencji Tortur (dalej: SPT), wstępne badanie wszystkich osadzonych powinno odbywać się przy użyciu standardowego kwestionariusza, który oprócz ogólnych pytań o stan zdrowia powinien zawierać opis wszelkich niedawnych aktów przemocy stosowanych wobec nich. Lekarz powinien przeprowadzić pełne badanie lekarskie, w tym badanie całego ciała. Jeżeli lekarz ma powody, by sądzić, iż doszło do tortur lub innych form złego traktowania, powinien niezwłocznie powiadomić właściwe organy. To samo dotyczy obrażeń odniesionych w zakładzie karnym. Ponadto Podkomitet przypomniał zalecenie CPT, aby wprowadzić procedury w celu zapewnienia, by zawsze, gdy odnotowane obrażenia odpowiadają doniesieniom osadzonego o niewłaściwym traktowaniu (albo które nawet w przypadku braku doniesień wskazują na takie

traktowanie), były systematycznie przekazywane do wiadomości właściwym organom, niezależnie od życzenia osadzonego. Wyniki tych badań powinny być także dostępne dla osadzonego, którego dotyczą, oraz jego prawnika³⁶. Dodatkowo CPT zalecił, by polskie władze przypomniały wszystkim przedstawicielom personelu opieki zdrowotnej, że z każdym nowo przybyłym osadzonym należy przeprowadzić wywiad oraz zbadać go niezwłocznie, nie później niż w ciągu 24 godzin od przybycia; badanie powinien wykonywać lekarz lub w pełni wykwalifikowana pielęgniarka pod nadzorem lekarza³⁷.

Tym samym nadal aktualny pozostaje postulat KMPT wyrażany w kolejnych raportach rocznych od 2016 r., dotyczący konieczności przyjęcia przez Służbę Więzienną procedur określających sposób postępowania i dokumentowania obrażeń, gdy więzień zgłosi, że padł ofiarą tortur lub innych form przemocy, lub gdy zachodzi takie podejrzenie³⁸. W 2019 r. Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił się w tej kwestii do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej. Prowadzona z zastępcą Dyrektora Generalnego Służby Więziennej polemika nie przyniosła jednak oczekiwanego przez KMPT rezultatu³⁹.

Warto zauważyć także, że choć przedstawiciele personelu medycznego i psycholog, z którymi rozmawiali wizytujący, mieli wiedzę na temat Protokołu stambulskiego, czyli Podręcznika skutecznego badania i dokumentowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania⁴⁰, będącego o oficjalnym dokumentem ONZ, to jednak w praktyce nie korzystali z zawartych w nim uwag.

Tymczasem Protokół stambulski zawiera m.in. standardy międzynarodowe w zakresie ochrony praw człowieka i prewencji tortur oraz wskazówki dotyczące prowadzenia skutecznych dochodzeń w sprawach o tortury, np. w zakresie metodyki przesłuchań ofiary i świadka, pozyskiwania i zabezpieczania dowodów rzeczowych (w tym dowodów natury medycznej), informacji, które należy pozyskać w toku śledztwa, gromadzenia i analizowania dokumentacji. Zwraca też uwagę na psychiczne

³⁶ Raport SPT z wizyty w Polsce, CAT/OP/POL/ROSP/1, § 106 i 107.

³⁷ Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 78.

³⁸ Zob. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2018 r., 2019 r., 2020 r. i 2021 r.

³⁹ Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2018 r., 2019 r., s. 23.

⁴⁰ W lipcu 2022 r. Protokół stambulski został zaktualizowany. Najnowsza wersja w języku angielskim jest dostępna pod adresem: <https://www.ohchr.org/en/publications/policy-and-methodological-publications/istanbul-protocol-manual-effective-0> [dostęp: 27 kwietnia 2023 r.].

skutki tortur i ryzyko retraumatyzacji ofiary. Protokół ten wskazuje również, w jaki sposób należy dokumentować wszelkie urazy poprzez nanoszenie ich na tzw. mapy ciała.

Należy mieć także na uwadze, iż wstępne badania medyczne, dając możliwość szczegółowego udokumentowania obrażeń osadzonych, którzy stali się ofiarą tortur lub przemocy przed przyjęciem do jednostki penitencjarnej, chronią także jej funkcjonariuszy przed fałszywymi zarzutami o stosowanie przemocy.

6.5. Powierzchnia celi mieszkalnej

Norma powierzchni mieszkalnej przypadającej na jednego osadzonego określona w prawie polskim stanowi problem systemowy, który od lat znajduje się w obszarze zainteresowania Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Krajowego Mechanizmu⁴¹.

Zgodnie z rekomendacjami przedstawionymi przez CPT, standard w zakresie minimalnej powierzchni mieszkalnej przypadającej na osobę osadzoną wynosi odpowiednio 6 m² w celi jednoosobowej oraz 4 m² w celi wieloosobowej⁴². Co więcej, zarówno długość, jak i szerokość każdej celi mieszkalnej wynosić powinna co najmniej 2 m, zaś wysokość pomieszczenia – nie mniej niż 2,5 m⁴³.

Mimo wieloletnich zaleceń CPT, ustawodawca nie zdecydował się dotychczas na podjęcie prac legislacyjnych ukierunkowanych na dostosowanie krajowych przepisów określających minimalną powierzchnię mieszkalną w celi, przypadającą na każdą osobę osadzoną, do międzynarodowych standardów. Kodeks karny wykonawczy określa, że powierzchnia celi w przeliczeniu na osobę powinna wynosić minimum 3 m². Podkreślenia wymaga także, iż w kodeksie tym enumeratywnie wskazano przypadki, kiedy dyrektor jednostki może czasowo umieścić skazanego w celi poniżej normy (więźniowi należy zapewnić wówczas nie mniej niż 2 m²)⁴⁴. Na podstawie minimalnej normy powierzchni cel określonej w ustawie obliczana jest pojemność jednostek penitencjarnych.

⁴¹ Zob. Wystąpienia generalne Rzecznika Praw Obywatelskich do Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 maja 2016 r. i 29 lipca 2016 r., KMP.571.5.2016.

⁴² Do metrażu nie wlicza się powierzchni kącika sanitarnego.

⁴³ Zob. Living space per prisoner in prison establishments: CPT standards, 15 grudnia 2015 r., CPT/Inf (2015) 44; Dwudziesty Szósty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2017) 5, § 56; Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 59.

⁴⁴ Zob. art. 110 § 2, 2a, 2b i 2c ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. z 2023 r. poz. 127).

Na powyższy problem uwagę zwrócił również SPT w raporcie z wizyty w Polsce w 2018 r. W dokumencie wskazano, iż oficjalna pojemność cel w jednostkach penitencjarnych w Polsce nie jest obliczana zgodnie z europejskim minimalnym standardem przestrzeni życiowej, rekomendowanym przez CPT. SPT zalecił polskim władzom podniesienie minimalnego standardu powierzchni mieszkalnej w przeliczeniu na jednego więźnia do poziomu wskazywanego przez CPT. Należy również dokonać pod tym kątem ponownego przeglądu oficjalnej pojemności jednostek penitencjarnych⁴⁵.

Trzeba mieć też na uwadze, iż niezapewnienie minimalnego metrażu 4 m² w celi znacznie zwiększa ryzyko naruszenia zakazu tortur, nieludzkiego i poniżającego traktowania określonego w art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, a w konsekwencji odpowiedzialności prawnej państwa przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka w Strasburgu⁴⁶.

Problem ten nadal pozostaje w zainteresowaniu Rzecznika Praw Obywatelskich i Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur.

7. Obszary wymagające poprawy

7.1. Traktowanie

W trakcie rozmów indywidualnych z osadzonymi, przedstawiciele KMPT odebrali pojedyncze sygnały wskazujące, że jednostce może dochodzić do aktów przemocy fizycznej ze strony niektórych funkcjonariuszy. Jeden z rozmówców wskazywał, że kilka dni po przyjęciu do jednostki miał zostać uderzony w brzuch przez funkcjonariusza działu ochrony. Według jego relacji do zdarzenia miało dojść w pokoju wychowawcy i przy przyzwoleniu ze strony wychowawcy. Osadzony miał wówczas stać za jedną z szaf, tak aby cała sytuacja nie została dostrzeżona z korytarza (poprzez przeszklenia w drzwiach pokoju). Jak relacjonował mężczyzna, uderzenie i komentarze, jakie słyszał, miały być formą ukarania za przestępstwo, które kiedyś popełnił. Osadzony nie chciał zgłosić oficjalnej skargi, jednocześnie wskazywał, że od chwili, gdy został przeniesiony na inny oddział, tego typu zachowania nie miały już miejsca, i relacje z pozostałymi funkcjonariuszami określał jako dobre. Zaznaczał, że z tego powodu nie chciał też informować o całym zdarzeniu dyrektora czy innych funkcjonariuszy, traktował to jako jednorazowy incydent.

⁴⁵ Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce, CAT/OP/POL/ROSP/1, § 80-81.

⁴⁶ Zob. wyrok ETPC z 20 października 2016 r. w sprawie Muršić przeciwko Chorwacji, skarga nr 7334/13.

Inny osadzony wskazywał, że w pomieszczeniu przeznaczonym do kontroli osobistej, gdy miał ręce skute kajdankami z tyłu, miał być bity i kopany przez funkcjonariuszy. Jak relacjonował, w wyniku tej sytuacji miał mieć później widoczne na twarzy zasinienia, jednak żaden z funkcjonariuszy, który je widział, nie dopytywał, w jakich okolicznościach doszło do ich powstania. Ten osadzony również nie zdecydował się na złożenie oficjalnej skargi.

Sygnaly te były szczególnie niepokojące w świetle informacji o postępowaniu dyscyplinarnym i sądowym prowadzonym przeciwko dowódcy zmiany działu ochrony. Jak wynika z uzasadnienia postanowienia nr 13/2022 Dyrektora Zakładu Karnego we Włocławku z dnia 26 października 2022 r. o wszczęciu postępowania dyscyplinarnego, 25 października 2022 do jednostki wpłynęło pismo Dyrektora Biura Spraw Wewnętrznych w Warszawie z prośbą o pilne zabezpieczenie zapisu nagrania systemu monitoringu znajdującego się w jednej z cel w pawilonie F/3 z dnia 19 października 2022 r. Jak wskazano w dokumencie, analiza nagrania wykazała, że ok. 21.45 dowódca zmiany wszedł do celi mieszkalnej i uderzył osadzonego otwartą dłońią w twarz, następnie osadzony został w asyście dowódcy zmiany i funkcjonariuszy doprowadzony do dyżurki oddziałowego, gdzie przebywał do 22.20, po czym powrócił do celi. W toku podjętych czynności wizytujący ustalili, iż uderzenie miało być reakcją na przypuszczenie, że osadzony podjął próbę samookaleczenia. Co więcej, dowódca zmiany przed wymierzeniem ciosu miał nakazać osadzonemu zdjęcie okularów i dopiero wówczas miał uderzyć go w twarz.

Jak wynika z karty zdarzenia, już 25 października 2022 r. Dyrektor Zakładu podjął decyzję o wszczęciu procedury w celu zawieszenia funkcjonariusza w czynnościach służbowych, a także zdecydował o złożeniu zawiadomienia o możliwości popełnienia przestępstwa na podstawie art. 304 Kodeksu postępowania karnego⁴⁷. 20 lutego 2023 r. Prokurator Rejonowy we Włocławku złożył do sądu wnioski o warunkowe umorzenie postępowania przeciwko dowódcy zmiany podejrzanemu o przestępstwo z art. 231 § 1 Kodeksu karnego⁴⁸ w zb. z art. 217 § 1 KK w zw. z art. 11 § 2 KK, jednocześnie wnioskując o wyznaczenie okresu próby na 2 lata od uprawomocnienia się orzeczenia oraz zadośćuczynienie na rzecz pokrzywdzonego w wysokości 2 tysięcy złotych. W uzasadnieniu prokurator ocenił, że „wina i społeczna szkodliwość czynu zarzuconego podejrzanemu nie są znaczne. Podejrzany zadziałał impulsywnie po uzyskaniu informacji o dokonanych przez osadzonego

⁴⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2022 r., poz. 1375).

⁴⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny; dalej: KK (Dz.U. z 2022 r., poz. 1138).

samookaleczeniu, jakkolwiek przekroczył uprawnienia funkcjonariusza służby więziennej to charakter stwierdzonych naruszeń, okoliczności w jakich do nich doszło do jego popełnienia, motywacja, postać zamiaru jak i spowodowane skutki uprawniają do warunkowego umorzenia postępowania karnego". Sprawa jest obecnie prowadzona przez Sąd Rejonowy we Włocławku pod sygn. II K 141/23. Jak wynikało z informacji przesłanej KMPT 26 kwietnia 2023 r., Sąd nie wyznaczył jeszcze terminu posiedzenia.

Analizując tę sprawę, szczególną uwagę należy zwrócić na kwestię zapewnienia bezpieczeństwa osadzonemu już po zejściu, do którego doszło w październiku 2022 r. Jak wynika z analizy dokumentacji dostępnej w jednostce, 20 stycznia 2023 r. w piśmie do Zakładu Karnego we Włocławku prokurator wskazał, że w toku czynności prowadzonych tego dnia z osadzonym deklarował on myśli samobójcze oraz zgłaszał zagrożenie ze strony funkcjonariuszy Zakładu Karnego we Włocławku. W związku z tym prokurator prosił o objęcie mężczyzny wzmożoną ochroną oraz zapewnienie stosownej opieki psychologicznej.

Jeszcze tego samego dnia wychowawca złożył wniosek o umieszczenie osadzonego w celi monitorowanej, profilaktycznie założono mu także Kartę Osadzonego Zagrożonego Samobójstwem. Warto jednak zwrócić uwagę, że w decyzji Dyrektora o umieszczeniu w celi monitorowanej jako miejsce osadzenia wskazano dokładnie tę samą celę na oddziale F/3, w której doszło do uderzenia mężczyzny. Jak można przypuszczać, wynikało to z faktu, iż mężczyzna miał status tymczasowo aresztowanego, a w ZK Włocławek jedynie oddział F/3 przeznaczony jest dla tej kategorii osób. W odrębnym piśmie, również z 20 stycznia 2023 r., prokurator prosił o udzielenie informacji, czy funkcjonariusz, który miał dopuścić się uderzenia osadzonego, nadal przebywał na zwolnieniu lekarskim, czy powrócił do pełnienia służby. W analizowanej dokumentacji nie było odpowiedzi przekazanej prokuratorowi.

W tym kontekście należy zauważyć, że kwestie postępowania z osobami doświadczającymi tortur oraz innych form złego traktowania zostały szczegółowo omówione we wspomnianym już w niniejszym raporcie Protokole Stambulskim. Wskazano w nim, że władze powinny zapewnić ofiarom bezpieczeństwo, poszanowanie prywatności oraz integralności fizycznej i psychicznej oraz podjąć działania w celu zminimalizowania ryzyka traumatyzacji w trakcie prowadzonego

dochodzenia i innych postępowań sądowych⁴⁹. Osoby potencjalnie odpowiadające za tortury lub złe traktowanie powinny zostać odsunięte od jakiegokolwiek kontroli lub władzy, bezpośredniej lub pośredniej, nad skarżącymi, świadkami. Ponadto Państwa powinny podjąć kroki niezbędne do ochrony ofiar i/lub świadków, takie jak przeniesienie ich w bezpieczne miejsce⁵⁰. Podkreślono także, że jeżeli badanie medyczno-prawne potwierdza zarzuty stosowania tortur lub złego traktowania, osoby pozbawionej wolności nie należy odsyłać z powrotem do miejsca detencji, lecz raczej powinien on stawić się przed prokuratorem lub sędzią celem dokonania ponownej analizy sytuacji prawnej i faktycznej osoby pozbawionej wolności, wobec której mogło dojść do stosowania tortur lub innych form przemocy, i wydania dodatkowych dyspozycji⁵¹.

W związku z powyższym KMPT zwraca się o wskazanie:

- 1) czy funkcjonariusz, który miał dopuścić się naruszenia nietykalności cielesnej osadzonego, został ostatecznie zawieszony oraz od kiedy funkcjonariusz ten przebywał na zwolnieniu lekarskim, o którym wspomniano w piśmie prokuratora;
- 2) czy po opisanym wydarzeniu na oddziale F/3 wprowadzono zmiany organizacyjne (jeśli tak, to jakie), w szczególności czy doszło do zmian personalnych, w tym czy funkcjonariusze pełniący służbę podczas opisanego zdarzenia pełnili dalej służbę na tym oddziale, także po informacji przekazanej przez prokuratora;
- 3) czy stworzona została w jednostce procedura postępowania w sytuacji ujawnienia przypadku złego traktowania ze strony funkcjonariusza wobec osadzonego, w szczególności uwzględniająca kwestię zapewnienia ofierze bezpieczeństwa i pomocy psychologicznej.

Odnosząc się jeszcze do kwestii traktowania, warto zauważyć, że w trakcie wizytacji przedstawiciele KMPT słyszeli, jak niektórzy funkcjonariusze zwracają się do osadzonych po nazwisku lub na „ty”, bez zachowania formy grzecznościowej „pan”. KMPT podkreśla konieczność zwracania się do osób pozbawionych wolności z szacunkiem. Takie zachowanie pomaga zbudować właściwą atmosferę w miejscu pozbawienia wolności. Stanowi również podkreślenie profesjonalizmu funkcjonariuszy SW, którzy stosując taką formę, dystansują się od traktowania osób pozbawionych

⁴⁹ Istanbul Protocol Professional Training Series No. 8/Rev. 2; Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment; § 196.

⁵⁰ Tamże, § 195.

⁵¹ Tamże, § 315.

wolności przez pryzmat czynów, za które zostali skazani lub o których popełnienie są podejrzewani.

W świetle wszystkich opisanych sytuacji KMPT podkreśla, że należy powziąć działania mające na celu budowanie kultury organizacyjnej, która będzie propagować odpowiednie zachowanie personelu i zachęcać funkcjonariuszy do przeciwdziałania niewłaściwemu traktowaniu. Władze jednostki muszą podjąć skuteczne środki zaradcze w przypadku stwierdzenia niepokojących zdarzeń czy też w przypadku podejrzenia możliwości przekroczenia uprawnień przez podległego mu funkcjonariusza. Kierownictwo jednostki powinno podjąć systemową pracę w kierunku zbudowania odpowiedniej kultury instytucjonalnej, która przemoc wobec osadzonych (w tym nękanie psychiczne) będzie traktowała jako niedopuszczalny brak profesjonalizmu i zachęcała personel penitencjarny do aktywnego zgłaszania takich przypadków. Powinny istnieć poufne i skuteczne kanały wewnętrzne raportowania o nieprawidłowościach. W tym kontekście niezwykle ważne jest podjęcie walki ze źle pojmowaną solidarnością zawodową, prowadzącą do zmywy milczenia, a w skrajnych przypadkach do unikania odpowiedzialności przez sprawców złego traktowania. Należy zauważyć, że wszelkie przejawy złego traktowania rzutują na wizerunek całego Zakładu i jego pracowników, a ponadto stymulują stres i agresję, co w dalszej perspektywie ma wpływ na poziom wzajemnych interakcji na linii osadzeni – funkcjonariusze, a tym samym na skuteczność oddziaływań.

W tym kontekście warto zwrócić uwagę, że w opinii CPT promowanie konstruktywnych relacji pomiędzy osadzonymi a personelem, w odróżnieniu od relacji konfrontacyjnych, służy zmniejszaniu napięcia obecnego w każdym zakładzie karnym, a w ten sposób znacznie zmniejsza prawdopodobieństwo incydentów z użyciem przemocy i związanego z nimi złego traktowania⁵². Należy zatem wdrożyć skuteczne mechanizmy monitorowania pracy funkcjonariuszy i położyć nacisk na szkolenia ukierunkowane na ochronę praw człowieka, komunikację interpersonalną i deeskalację napięcia w sytuacjach konfliktowych. Kwestia szkoleń zostanie omówiona w dalszej części raportu.

7.2. Prawo do informacji i mechanizm skargowy

Prawo osoby pozbawionej wolności do rzetelnej i zrozumiałej informacji o wszystkich istotnych dla niej kwestiach stanowi podstawową gwarancję chroniącą taką osobę przed złym traktowaniem, w tym torturami. Zgodnie z opinią CPT, prawa

⁵² Drugi Raport Generalny CPT, CPT/Inf (92) 3, § 45.

osób pozbawionych wolności nie mają większej wartości, jeśli osoby te nie są świadome ich istnienia⁵³.

Tymczasem analiza wpisów zamieszczonych w CBOPW wykazała, że nie we wszystkich notatkach osobopoznawczych cudzoziemców odnotowano informację o języku, w którym komunikuje się osadzony, ani w jakim języku lub przy pomocy jakich narzędzi została ona przeprowadzona. Ponadto w bibliotece centralnej, choć dostępne były książki obcojęzyczne, nie było regulaminów organizacyjno-porządkowych wykonywania kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania ani porządku wewnętrznego jednostki w innym języku niż polski.

Warto odnieść się w tym miejscu do Europejskich Reguł Więziennych, zgodnie z którymi: w momencie przyjęcia i tak często, jak jest to potrzebne, również później, wszyscy więźniowie są informowani pisemnie i ustnie w języku, który rozumieją, o przepisach, regulujących dyscyplinę więzienną oraz o ich prawach i obowiązkach w zakładzie karnym (reguła 30.1); więźniowie mają prawo do posiadania pisemnej wersji przekazanych im informacji (reguła 30.2)⁵⁴.

Z uwagi na powyższe przedstawiciele KMPT zalecają, aby w przypadku postępowania z osadzonymi będącymi cudzoziemcami przestrzegać następujących zasad: zaopatrzyć jednostkę w informatory dla cudzoziemców (np. wyciąg najważniejszych zasad wynikających z porządku wewnętrznego) i za każdym razem wydawać je osadzonym, w odpowiednim dla nich języku; informować więźnia o jego prawach i obowiązkach w języku dla niego zrozumiałym oraz odnotowywać w dokumentacji: w jakim języku zostały wykonane obowiązki informacyjne i kto brał udział w czynnościach z udziałem więźnia (np. tłumacz); dokonywać tłumaczenia wszelkich istotnych dla więźnia dokumentów (oświadczeń, decyzji) na język dla niego zrozumiały, zwłaszcza gdy dokumenty te rodzą dla więźnia określone skutki i musi on poświadczyć pisemnie fakt zapoznania się z nimi; gdy ze względu na barierę językową komunikacja z osadzonym nie jest możliwa, korzystać z pomocy tłumacza, zwłaszcza w trakcie rozmowy wstępnej, a także podczas udzielania świadczeń medycznych.

Natomiast analizując sytuację wszystkich osadzonych, w ocenie KMPT, niezbędne jest przeprowadzenie skutecznej kampanii informacyjnej dotyczącej ostatnich zmian w Kodeksie karnym wykonawczym, w szczególności w kontekście

⁵³ Dwunasty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2002)12, § 44.

⁵⁴ Zob. Zalecenia Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych, przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów.

zmian wynikających z art. 110b KKW, gdzie uregulowane zostały kwestie opłat za użytkowanie dodatkowego sprzętu elektronicznego lub elektrycznego. Większość rozmówców KMPT nie była bowiem w stanie wskazać, jakie zasady obowiązywały w tym zakresie, niektórzy rozmówcy uważali, że jeśli nie mają środków pieniężnych, to nie narasta im żadne zadłużenie, nie wiedzieli, jakie mogą być tego konsekwencje, pojawiły się także przypuszczenia ze strony osadzonych, że „skoro pieniądze na wypiszę im nie maleją, to chyba są zwolnieni”, ale nie mieli pełnej jasności w tym zakresie. Brak wiedzy osadzonych w tego typu kwestiach może w konsekwencji prowadzić do niesłusznych oskarżeń wobec funkcjonariuszy, a tym samym wpływać negatywnie na atmosferę w jednostce.

Lepszemu zapoznaniu się ze zmianami w KKW służyłoby niewątpliwie poszerzenie wiedzy osadzonych na temat możliwości korzystania z Biuletynu Informacji Publicznej. Stanowiska do BIP były dostępne zarówno w formie wolnostojących infokiosków, jak i stacjonarnych punktów komputerowych w wyznaczonych pomieszczeniach – w zależności od oddziału. Podczas pierwszych dni wizytacji na niektórych stanowiskach nie było możliwości połączenia się ze stronami BIP, jednak jeszcze w trakcie wizytacji KMPT problem ten został rozwiązany, a co więcej, jako stronę startową wskazano główną stronę BIP, zawierającą spis wszystkich podmiotów, dzięki czemu nawet osoba nieznająca bezpośredniego adresu danej instytucji może odnaleźć interesujący ją urząd. Jednak jak wynikało z rozmów z osadzonymi, niewielu z nich miało wiedzę o możliwości skorzystania z tego rodzaju dostępu do informacji. Było tak szczególnie na tych oddziałach, gdzie nie było wolnostojących infokiosków.

W związku z powyższym, zdaniem KMPT, wskazane byłoby dotarcie z komunikatem dotyczącym możliwości korzystania z BIP do szerszego grona osadzonych, np. poprzez ogłoszenia nadawane przez radiowęzeł czy rozwieszenie informacji na tablicach ogłoszeń w poszczególnych oddziałach. Warto bowiem zauważyć, że zgodnie z art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej⁵⁵ „każdemu przysługuje, z zastrzeżeniem art. 5, prawo dostępu do informacji publicznej”. Prawo to ma rangę konstytucyjną (zob. art. 61 Konstytucji RP). Ani wspomniana ustawa, ani żaden inny obowiązujący przepis nie wyłącza z kręgu podmiotów uprawnionych do dostępu do informacji publicznej osób pozbawionych wolności. Aby osoby te mogły realnie skorzystać z tego prawa, powinny mieć wiedzę o tym, że ono im przysługuje, a ponadto w jaki sposób mogą to prawo zrealizować.

⁵⁵ Dz.U. z 2022 r., poz. 902.

Z perspektywy prewencji tortur kluczowe jest również to, że wiedza na temat przysługujących praw, działalności organów publicznych czy odpowiednich instytucji, do których osoba może wystąpić ze skargą, zwiększa poczucie bezpieczeństwa, pozwala odgrywać aktywną rolę w zabezpieczeniu swoich praw, ułatwia dostęp do mechanizmów skargowych, przez co pełni funkcję prewencyjną w zapobieganiu przemocy.

W tym kontekście warto też wskazać, że nie na wszystkich oddziałach mieszkalnych były wyeksponowane dane teled adresowe organów nadzoru i instytucji zajmujących się ochroną praw osób pozbawionych wolności lub były one niekompletne lub nieaktualne. W związku z tym KMPT zaleca stworzenie jednolitych wykazów zawierających adresy i telefony m.in. Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Łodzi, Centralnego Zarządu Służby Więziennej, właściwej prokuratury, Ministerstwa Sprawiedliwości, sądu penitencjarnego, Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Pacjenta, a także Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka. Wskazane jest, aby w przypadku oddziałów, gdzie znajdują się osobne pomieszczenia do wykonywania połączeń telefonicznych, właśnie tam umieścić tego typu dane.

Należy pamiętać, że dostęp do mechanizmu skargowego stanowi fundamentalną gwarancję przeciwko złemu traktowaniu. CPT podkreśla, że takie mechanizmy mogą nie tylko łagodzić napięcia między osobami pozbawionymi wolności i personelem, ale także poprzez zapewnienie, że skargi są traktowane poważnie, przyczynić się do budowania pozytywnych relacji. Dlatego też wszystkie osoby pozbawione wolności przez władze publiczne, niezależnie od miejsca lub sytuacji, powinny mieć zagwarantowany bezpośredni, bezpieczny i poufny dostęp do organów rozpatrujących skargi⁵⁶. Ponadto osadzeni powinni mieć otwartą drogę skarżenia zarówno w ramach, jak i poza systemem penitencjarnym, włącznie z możliwością poufnego zwrócenia się do właściwej władzy⁵⁷. W szczególności wskazane jest, aby nieletni, osoby z niepełnosprawnością, w tym niepełnosprawne psychospołecznie i/lub osoby z trudnościami w uczeniu się, lub cudzoziemcy pozbawieni wolności mieli możliwość skorzystania z pomocy osoby lub organu, który może im pomóc w zrozumieniu i korzystaniu z przysługujących im praw⁵⁸.

⁵⁶ Zob. Dwudziesty Siódmy Raport Generalny, CPT/Inf (2018) 4, § 68-91.

⁵⁷ Drugi Raport Generalny CPT, CPT/Inf (92) 3 § 54.

⁵⁸ Dwudziesty Siódmy Raport Generalny, CPT/Inf (2018) 4, § 83.

7.3. Warunki materialne i sytuacja osób o ograniczonej mobilności

Warunki bytowe w jednostce były bardzo zróżnicowane. Część bramowa z poczekalnią oraz sale widzeń były niedawno wyremontowane. W salach widzeń wydzielono duże kąpiki zabaw dla dzieci, które wypełnione były zabawkami i kolorowymi ozdobami. Dla odwiedzających udostępniono przestronną poczekalnię, przy której znajdowały się także toalety dla osób z niepełnosprawnościami.

W bardzo dobrym stanie były pawilony mieszkalne G i F. Natomiast w pozostałych pawilonach niektóre cele wymagały odświeżenia lub remontu, np. w pawilonie C w kąpikach sanitarnych wizytujący dostrzegli duże zawilgocenia, odpadającą farbę. Jak wskazywało kierownictwo jednostki, remonty są przeprowadzane sukcesywnie. W chwili wizytacji z użytku całkowicie wyłączony był pawilon D, na którym trwały prace remontowe.

KMPT zaleca kontynuowanie prac remontowych i jednocześnie zwraca się o informację, czy wyznaczone zostały już ewentualne terminy podjęcia prac remontowych w kolejnych pawilonach mieszkalnych.

Podczas każdej wizytacji miejsc pozbawienia wolności KMPT bada kwestię dostosowania placówek do potrzeb do osób z ograniczoną mobilnością, w tym osób z niepełnosprawnościami. W przypadku ZK Włocławek wprowadzono wiele różnego rodzaju ułatwień, m.in. większość łazni była wyposażona w uchwyty wspomagające przemieszczanie się oraz krzeselka kąpielowe (w tym krzeselka na różnych wysokościach). W uchwyty wyposażone były także kąpiki sanitarne w celach wyznaczonych dla osób z niepełnosprawnościami. Ponadto na podstawie przepisów ustawy z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami⁵⁹, ustalono plan działania na lata 2022-2025 na rzecz poprawy zapewnienia tego rodzaju dostępności. W 2022 r. w ramach jego realizacji:

- wykonano podjazd do pawilonu mieszkalnego B (przy drzwiach wejściowych i przy wyjściu na plac spacerowy);
- doposażono pomieszczenia łazni w pawilonach F/1, B/1, S/1 i N w przyciski przyzywowe;
- doposażono cele dla osób z niepełnosprawnościami w pawilonach S/1 i B/1 w sygnalizację przyzywową;

⁵⁹ Dz.U. z 2022 r., poz. 2240.

- obniżono część aparatów telefonicznych w pawilonach B, F, N i S, tak aby osoby poruszające się na wózku mogły swobodnie z nich korzystać;
- oznakowano wyznaczone strefy w piktogramy i linie przewodnie dla osób niedowidzących.

Zdaniem KMPT przyjęty kierunek zmian należy ocenić bardzo pozytywnie. Warto bowiem pamiętać, że zakład karny powinien zapewnić każdemu osadzonemu, także osadzonemu z niepełnosprawnością ruchową, warunki adekwatne do jego stanu zdrowia. Potwierdzają to wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, w których wskazano, że jeżeli władze decydują się pozbawić wolności osobę z niepełnosprawnością, powinny zagwarantować jej takie warunki, jakie odpowiadają szczególnym potrzebom wynikającym z jej niepełnosprawności⁶⁰.

W tym kontekście KMPT zleca dalsze prowadzenie prac w zakresie zapewnienia dostępności dla osób z niepełnosprawnościami. W trakcie oglądu wizytujący zwrócili bowiem w szczególności uwagę na potrzebę: zapewnienia odpowiedniej powierzchni manewrowej w celach wyznaczonych dla osób z niepełnosprawnością (np. w celi, gdzie znajdował leżący mężczyzna, którego sytuację opisano w raporcie, łóżka były ustawione w taki sposób, że komfortowe użycie wózka było znacznie utrudnione); usunięcie progów na drogach prowadzących na niektóre pola spacerowe; zapewnienie podjazdów lub innych ułatwień, które umożliwiłyby osobom na wózkach korzystanie z biblioteki centralnej, a także z przestrzeni, która została wyznaczona do udzielania widzeń w odrębnym pomieszczeniu bez osoby dozorującej⁶¹. Należy przy tym zauważyć, że dostosowanie do potrzeb osób z niepełnosprawnościami powinno skutkować wprowadzeniem rozwiązań, które pozwolą tym osobom na jak największą niezależność w codziennym funkcjonowaniu. W przypadku podejmowania działań modernizacyjnych w ZK warto uwzględnić standardy i wskazówki dotyczące dostosowania pomieszczeń i przestrzeni do potrzeb osadzonych z niepełnosprawnościami, które zostały przedstawione w raporcie tematycznym pt. „Monitoring traktowania więźniów z niepełnosprawnością fizyczną i sensoryczną. Raport z działalności Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur”⁶².

⁶⁰ Zob. wyrok ETPC z 2 grudnia 2004 r. w sprawie Farbtuhs przeciwko Łotwie, skarga nr 4672/02; wyrok ETPC z 10 lipca 2001 r. w sprawie Price przeciwko Wielkiej Brytanii, skarga nr 33394/96.

⁶¹ Nagroda udzielana na podstawie art. 138 § 1 pkt 3 KKW.

⁶² Zob. <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/monitoring-traktowania-wiezniow-z-niepelnosprawnoscia-fizyczna-i-sensoryczna-raport-z> [dostęp: 12 maja 2023 r.].

Zgodnie z Europejskimi Regułami Więziennymi⁶³ integralną częścią rygoru więziennego są odpowiednio zorganizowane zajęcia promujące sprawność fizyczną i zawierające stosowne ćwiczenia oraz możliwości rekreacyjne (reguła 27.3). Władze więzienne ułatwiają podejmowanie takich zajęć poprzez zapewnienie odpowiednich instalacji i sprzętu (reguła 27.4).

Co do zasady, poza godzinnymi wyjściami na pola spacerowe, osadzeni mogli także korzystać z boiska wielofunkcyjnego, sali sportowej, a w pawilonie A była również dostępna siłownia wyposażona w podstawowy sprzęt. Jak wynikało z rozmów z osadzonymi, z tych form aktywności korzystała zdecydowana mniejszość rozmówców, jeden z mężczyzn wskazywał natomiast, że wyjścia na boisko odbywają się jedynie dwa razy w miesiącu. Pola spacerowe były zaś wyposażone tylko w ławki, na niektórych znajdowały się drążki. Podobnie ubogie było wyposażenie świetlic oddziałowych. Znajdowały się w nich głównie telewizory i drążki do ćwiczeń, w niektórych były także stoły do tenisa stołowego lub ergometr wioślarski.

W opinii KMPT warto uzupełnić wyposażenie świetlic w dodatkowe sprzęty rekreacyjne, np. rowery stacjonarne, maty do ćwiczeń itp. Natomiast pola spacerowe warto uzupełnić o urządzenia wchodzące w skład siłowni plenerowych, tego typu rozwiązania były dostępne w kilku jednostkach wizytowanych przez KMPT⁶⁴.

W przypadku modernizacji pól spacerowych warto również zwrócić uwagę, że zgodnie ze standardami ONZ⁶⁵, należy dołożyć wszelkich starań, aby zaprojektować pola spacerowe, które sprawiają wrażenie otwartych przestrzeni z szerokim horyzontem. Niewskazane jest projektowanie pól spacerowych jako zamkniętych pomieszczeń pozbawionych dachu. Co więcej, minimalna powierzchnia przypadającego na jednego osadzonego korzystającego ze spaceru powinna wynosić co najmniej 4 m². Odpowiednie warunki na polach spacerowych były również przedmiotem analizy CPT podczas wizyty w Polsce w 2017 r. Komitet zalecił wówczas, by podjęto kroki celem umożliwienia wszystkim osadzonym odbycia codziennych ćwiczeń na zewnątrz w warunkach, które umożliwiają im wysiłek fizyczny. Dodatkowo wszystkie dziedzińce przeznaczone do wykonywania ćwiczeń powinny zostać

⁶³ Zob. Zalecenia Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych, przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów.

⁶⁴ Np. ZK Czarne i ZK Wołów.

⁶⁵ Zob. Technical guidance for prison planning. Technical and operational considerations based of the Nelson Mandela Rules, 2016, s. 99.

zaopatrzone w pewien rodzaj ochrony przed niekorzystnymi warunkami pogodowymi i najlepiej umożliwić widok horyzontalny⁶⁶.

W znacznej części okien w jednostce, także w najnowszym pawilonie, zamontowane były przesłony, tzw. blendy. W wielu przypadkach, szczególnie przy rozwiązaniach starszego typu, przesłony te znacznie utrudniają cyrkulację powietrza, co jest szczególnie problematyczne latem. Zgodnie z Wytocznymi nr 3 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 29 grudnia 2022 r. w sprawie technicznego zabezpieczenia ochronnego w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej, otwory okienne wyposażone w siatki i przesłony stosowane są w przypadku zakładów karnych typu zamkniętego oraz dla aresztów śledczych. Zabezpieczenia te mają uniemożliwiać przekazywanie przedmiotów pomiędzy osadzonymi przez okna cel mieszkalnych.

KMPT rozumie konieczność zapewnienia bezpieczeństwa i stosowania różnego rodzaju zabezpieczeń techniczno-ochronnych w oknach budynków, w których stale przebywają osadzeni. Jednakże biorąc pod uwagę standardy przedstawione przez CPT, stosowanie tego typu środków powinno mieć charakter wyjątkowy. CPT wskazał, że „właściwe władze muszą zbadać przypadek każdego osadzonego w celu ustalenia, czy stosowanie szczególnych środków bezpieczeństwa jest rzeczywiście uzasadnione. Ponadto nawet gdy stosowanie takich środków jest niezbędne, nie powinny one wiązać się z pozbawieniem osadzonych światła naturalnego i świeżego powietrza. Korzystanie z tych ostatnich jest podstawowym elementem życia, do którego uprawniony jest każdy osadzony; poza tym pozbawienie osadzonych dziennego światła i świeżego powietrza generuje warunki sprzyjające rozprzestrzenianiu się chorób, a zwłaszcza gruźlicy. Komitet jest świadomy, że zapewnienie znośnych warunków życia w placówkach penitencjarnych może być bardzo kosztowne, a brak środków nie pozwala na poprawę sytuacji w wielu krajach. Jednakże przystosowanie okien w celach i usunięcie przeszkód dla dopływu światła i powietrza (a także dopasowanie – tam gdzie to wyjątkowo konieczne – innych konstrukcji zabezpieczających), nie powinno łączyć się ze znacznymi kosztami, a zarazem byłoby korzystne dla wszystkich”⁶⁷.

Problem stosowania blend w polskich jednostkach penitencjarnych CPT zauważył również podczas wizyty w 2017 r., zalecając władzom ich usunięcie, a jeżeli rzeczywiście ich istnienie jest konieczne, zastąpienie ich innymi rozwiązaniami

⁶⁶ Raport z wizytacji CPT w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 74.

⁶⁷ Jedenasty Raport Generalny CPT, CPT/Inf(2001)16, § 30.

umożliwiający dostęp naturalnego światła i świeżego powietrza do cel w odpowiedniej ilości⁶⁸.

Mając powyższe na uwadze, KMPT zaleca dokonanie przeglądu zasadności stosowania blend w jednostce i pozostawienie ich tylko w tych miejscach, gdzie są one konieczne ze względów bezpieczeństwa. W przypadku przesłon starszego typu zalecana jest ich wymiana na takie, które nie będą hamować obiegu powietrza w celach mieszkalnych.

7.4. Personel

Jak wynika z „Informacji z działalności działu kadr ZK we Włocławku za rok 2022”⁶⁹, na dzień 31 grudnia 2022 r. w jednostce było 11 wakatów na stanowisku funkcjonariusza SW (6 w dziale ochrony, 2 w dziale kwatermistrzowskim, 1 w dziale penitencjarnym, 1 w dziale finansowym, 1 w dziale techniki, łączności i informatyki). W notatce służbowej z zakresu działalności ochronnej za rok 2022⁷⁰ wskazano, że stan nadgodzin na 31 grudnia 2022 r. wynosił 9746 godzin (około 46 godzin na funkcjonariusza). Jednak jak zaznaczono, podejmowane były działania mające na celu zminimalizowanie liczby nadgodzin i na dzień 10 marca 2023 r. stan nadgodzin wynosił 2169 godzin, co w przeliczeniu na jednego funkcjonariusza dawało 12 godzin. Niemniej jednak w innej notatce służbowej, sporządzonej bezpośrednio w związku z wizytacją KMPT, p.o. zastępcy kierownika działu ochrony wskazał, że na dzień 20 marca 2023 r. w dziale ochrony liczba wakatów wynosiła aż 19, a zatem o 13 więcej niż na koniec 2022 r, zaś w dziale penitencjarnym 3. Tak istotne braki kadrowe niewątpliwie mogą wpłynąć na wzrost liczby nadgodzin. Na kwestię licznych nadgodzin i związane z tym zagrożenia dla realizacji zadań Służby Więziennej Rzecznik Praw Obywatelskich zwracał uwagę już w 2019 i 2020 r. m.in. w wystąpieniu do Ministra Sprawiedliwości⁷¹. Problem ten jest dostrzegany także przez międzynarodowe organy monitorujące.

CPT wskazywał, że w przypadku niewystarczającej liczby personelu może okazać się niezbędna praca w godzinach nadliczbowych, w celu utrzymania podstawowego poziomu bezpieczeństwa i systemu zaopatrzenia na terenie zakładu karnego. Taki

⁶⁸ Raport z wizytacji CPT w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 69.

⁶⁹ Dokument sporządzono 27 lutego 2023 r.

⁷⁰ Dokument sporządzono 10 marca 2023 r.

⁷¹ Wystąpienie RPO do Ministra Sprawiedliwości z 18 marca 2020 r., sygn. WZF.7044.18.2019 [w:] <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/problem-przemeczenia-w-sluzbie-wieziennej-moze-narastac> [dostęp: 17 maja 2023 r.].

stan rzeczy może łatwo doprowadzić do wysokiego poziomu stresu wśród personelu i jego przedwczesnego „wypalenia”, co może wzmóc napięcie obecne w każdym zakładzie karnym⁷². SPT natomiast podkreślił, że to władze penitencjarne powinny zapewnić odpowiedni personel w więzieniach i zatrudnić wystarczającą liczbę pracowników ochrony, którzy powinni otrzymywać odpowiednie wynagrodzenia, co ma zapewnić, że więźniowie będą nadzorowani przez personel, a nie przez innych więźniów⁷³.

W związku z powyższym KMPT zwraca się o udzielenie informacji, czy doszło do zmniejszenia liczby wakatów w dziale ochrony oraz jak wygląda aktualny stan nadgodzin w przeliczeniu na jednego funkcjonariusza pionu ochrony.

W kontekście zapewnienia odpowiedniej liczby personelu nie sposób pominąć kwestii działalności personelu medycznego. W ZK Włocławek służbę pełniły 4 pielęgniarki oraz kierowniczka ambulatorium, a także dwóch ratowników medycznych. Dodatkowo na etatach cywilnych zatrudnione były dwie pielęgniarki i sekretarka medyczna. Ponadto dostępnych było 4 lekarzy POZ, psychiatra i stomatolog⁷⁴. Taka obsada kadrowa nie zapewniała jednak dostępności do opieki medycznej w nocy czy w niedzielę. Pielęgniarki dyżurowały jedynie od poniedziałku do piątku do godziny 19 i w soboty w godzinach od 9 do 15. W tym kontekście warto zwrócić uwagę, że o ile przepisy przewidują standardy dotyczące liczby osadzonych przypadających na jednego wychowawcę, jak i psychologa, tak tego typu normy nie obowiązują w przypadku zapewnienia opieki medycznej w jednostkach penitencjarnych. Jednak za pozytywne należy uznać, że jak wynikało z notatki działu służby zdrowia przekazanej wizytującym, w dziale tym oczekiwano na przyznanie dwóch etatów pielęgniarsko-ratowniczych.

W tym kontekście należy zauważyć, że na problem niedostatecznej opieki pielęgniarskiej w jednostkach penitencjarnych zwracał uwagę już CPT podczas wizyty w Polsce w 2017 r. Zalecił wówczas podjęcie kroków mających na celu zapewnienie, by przez cały czas, w tym nocą i w weekendy, obecna była osoba potrafiąca udzielać pierwszej pomocy (obejmuje to przeszkolenie w administrowaniu resuscytacji

⁷² Jedenasty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2001) 16, § 26.

⁷³ Raport SPT z wizyty w Brazylii, CAT/OP/BRA/3, § 44.

⁷⁴ W marcu 2023 r. miał przejść na zaopatrzenie emerytalne, jednak planowana była dalsza współpraca z tym stomatologiem.

krążeniowo-oddechowej oraz używaniu defibrylatora); osoba taka powinna być wykwalifikowanym przedstawicielem personelu pielęgniarskiego⁷⁵.

W związku z powyższym KMPT zwraca się z prośbą o informację, czy wskazane etaty dla służby zdrowia zostały przyznane, a jeśli tak, to czy tym samym została zapewniona opieka pielęgniarska w nocy i w weekendy.

KMPT w trakcie każdej z wizytacji w jednostkach penitencjarnych dokonuje analizy szkoleń personelu, gdyż jest to jeden z mechanizmów zapobiegania torturom. Jak wynika z przekazanych wizytującym planów szkolenia zawodowego w latach 2022-2023, zdecydowana większość szkoleń odbywała się w formie wykładów lub e-learningowej, były to szkolenia wewnętrzne realizowane głównie przez kierowników poszczególnych działów. Dotyczyły one głównie kwestii stosowania środków przymusu bezpośredniego, kwestii ochronnych, realizacji czynności profilaktycznych, zatrudnienia osadzonych, realizacji kontroli, czynności konwojowych. Co roku zaplanowane było także jedno szkolenie „Komunikacja w relacji interpersonalnej”. Dodatkowo z działu penitencjarnego kilka osób wzięło udział w następujących szkoleniach: projektowanie oddziaływań resocjalizacyjnych poprzez działalność kulturalno-oświatową i czytelnictwo (1 osoba); zapobieganie radykalizacji w kontekście więziennym (1 osoba); kurs obronny (6 osób); podstawy niebezpieczeństwa (14 osób); realizacja programów korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy w rodzinie w kontekście współdziałania międzyinstytucjonalnego (1 osoba).

Mając na uwadze specyfikę pracy z osobami pozbawionymi wolności, występowanie sytuacji trudnych we wzajemnych relacjach (w tym agresji ze strony osadzonych) oraz obciążenie psychiczne związane z wykonywaniem służby, KMPT rekomenduje, by do programów szkoleniowych włączyć zagadnienia związane z: międzynarodowymi standardami ochrony praw człowieka i prewencji tortur (w tym standardami i zaleceniami SPT i CPT), deeskalacją napięcia w sytuacjach konfliktowych, sposobami radzenia sobie ze stresem i wypaleniem zawodowym.

Jak podkreśla SPT, szkolenia powinny obejmować funkcjonariuszy na wszystkich poziomach, mieć charakter prewencyjny i być ukierunkowane na ochronę praw człowieka oraz zapobieganie torturom i innemu okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu⁷⁶. Z kolei CPT zwraca uwagę na znaczenie komunikacji interpersonalnej i rozwoju odpowiednich relacji na linii funkcjonariusz – osadzony.

⁷⁵ Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 76.

⁷⁶ Zob. Raport SPT z wizyty w Meksyku w 2008 r., CAT/OP/MEX/1, § 95.

W ocenie CPT posiadanie odpowiednich umiejętności w tym zakresie może doprowadzić do zmniejszenia napięć w zakładzie karnym, rozładowania sytuacji, które mogłyby przekształcić się w przemoc, oraz zwiększenia kontroli i bezpieczeństwa. W rezultacie praca personelu penitencjarnego może być znacznie bardziej satysfakcjonująca⁷⁷.

Należy też zwrócić uwagę, że zgodnie z Regułami Mandeli⁷⁸, personel mający pracować ze specjalnymi grupami więźniów, lub któremu przydzielono inne specjalne funkcje, szkoleny jest do swojej pracy w specjalny sposób (reguła 76). Zasada ta jest szczególnie ważna w przypadku Zakładu Karnego we Włocławku, gdzie przebywało kilku osadzonych z niepełnosprawnościami. Tym samym warto, aby poza architektonicznymi zmianami, które stopniowo zachodzą w jednostce, równoległe przebiegał proces doskonalenia kadry w zakresie praw i specyfiki pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami.

7.5 Opieka medyczna

Analiza dokumentacji dotyczącej opieki medycznej wzbudziła pewne wątpliwości wizytujących. Jak wynika bowiem ze „Sprawozdania z działalności z Izby Chorych Zakładu Karnego we Włocławku za rok 2022”, dane dotyczące przyjęć przez lekarzy wyglądały następująco:

I kwartał – 610 osadzonych

II kwartał – 609 osadzonych

III kwartał – 678 osadzonych

IV kwartał – 1709 osadzonych

W przypadku analizy innych danych dotyczących przyjęć pacjentów przez psychiatrę i stomatologa, hospitalizacji i wystawionych opinii, liczby te w żadnym punkcie nie były aż tak zróżnicowane.

W związku z powyższym KMPT zwraca się o wskazanie powodu wzrostu liczby przyjęć przez lekarzy Ambulatorium, który nastąpił w ostatnim kwartale 2022 r.

⁷⁷ Zob. Jedenasty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2001)16, § 26; Drugi Raport Generalny CPT, CPT/Inf (92) 3, § 60.

⁷⁸ Rezolucja przyjęta 7 października 2015 r. przez Zgromadzenie Ogólne ONZ [w:] <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/reguly-nelsona-mandeli> [dostęp: 4 maja 2023 r.].

8. Zalecenia

Na podstawie art. 19 Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur zalecają:

I. Dyrektorowi Zakładu Karnego we Włocławku:

1. przypomnienie podległym funkcjonariuszom o konieczności godnego traktowania osób pozbawionych wolności i zwrócenie uwagi personelowi, że stosowanie przemocy wobec osadzonych jest niedopuszczalne;
2. przypomnienie funkcjonariuszom o konieczności używania grzecznościowej formy „pan”;
3. zwiększenie częstotliwości korzystania przez osadzonych z samoinkasujących aparatów telefonicznych;
4. dokumentowanie śladów przemocy przy wykorzystaniu elementów zawartych w Protokole Stambulskim;
5. zaopatrzenie jednostki w informatory dla cudzoziemców i wydawanie ich osadzonym;
6. dokumentowanie w trakcie rozmowy wstępnej z osadzonym cudzoziemcem informacji o tym, czy osadzony posługuje się językiem polskim, w jakim języku komunikuje się z personelem oraz kto bierze udział w czynnościach z jego udziałem;
7. dokonywanie tłumaczenia wszelkich istotnych dla cudzoziemców dokumentów (oświadczeń, decyzji) na język dla nich zrozumiały, zwłaszcza gdy wymagane jest pisemne poświadczenie zapoznania się z nimi;
8. przeprowadzenie skutecznej kampanii informacyjnej dotyczącej zmian w Kodeksie karnym wykonawczym, w szczególności w kwestii opłat za użytkowanie dodatkowego sprzętu elektronicznego lub elektrycznego;
9. podjęcie działań informacyjnych na temat dostępu do Biuletynu Informacji Publicznej;
10. umieszczenia na oddziałach mieszkalnych zaktualizowanych danych teleadresowych Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Łodzi, Centralnego Zarządu Służby Więziennej, właściwej prokuratury, Ministerstwa

Sprawiedliwości, sądu penitencjarnego, Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Pacjenta, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka;

11. kontynuowanie prac remontowych, w szczególności w tych pawilonach, gdzie widoczne są zawilgocenia ścian;
12. dalsze prowadzenie prac w zakresie zapewnienia dostępności dla osób z ograniczoną mobilnością, w tym osób z niepełnosprawnościami;
13. uzupełnienie wyposażenia świetlic w dodatkowe sprzęty rekreacyjne i wzbogacenie pól spacerowych o elementy siłowni plenerowych;
14. dokonanie przeglądu zasadności stosowania blend i zastąpienie tych, które muszą pozostać, zabezpieczeniami techniczno-ochronnymi, które nie będą ograniczać cyrkulacji powietrza w celach mieszkalnych;
15. włączenie do programów szkoleniowych zagadnienia związane z: międzynarodowymi standardami ochrony praw człowieka i prewencji tortur (w tym standardami i zaleceniami SPT i CPT), deeskalacją napięcia w sytuacjach konfliktowych, sposobami radzenia sobie ze stresem i wypaleniem zawodowym oraz praw i specyfiki pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami.

II. Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w Łodzi:

1. zapewnienie środków finansowych na realizację zaleceń wymagających dodatkowych funduszy.

Ponadto, na podstawie art. 20 OPCAT, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur zwracają się do Dyrektora Zakładu Karnego we Włocławku o udzielenie informacji w kwestiach wskazanych w pkt. 6.2, 6.3, 7.1, 7.3, 7.4 oraz 7.5 niniejszego raportu.

Raport opracowała: Justyna Zarecka

Za Zespół:

Z poważaniem

Przemysław Kazimirski

Dyrektor Zespołu

/-podpisano elektronicznie/